

Дослідження впливу соціально-економічних трансформацій на інтенсивність процесу залучення фінансових установ до легалізації кримінальних доходів*

С. В. Леоновⁱ, А. О. Бойкоⁱⁱ, В. В. Боженкоⁱⁱⁱ, А. В. Кіріл'єва^{iv}

У статті розглянуто особливості прояву тінювих схем в економіці України. Проаналізовано рівень тінізації економіки в Україні та проведено порівняння з європейськими країнами. Авторами обґрунтовано, що укорінення тінювих схем при проведенні різноманітних операцій суб'єктами господарювання, впровадження у фінансову сферу новітніх технологій, а також стрімкий розвиток ринку криптовалют призвели до стрімкого розвитку процесів із легалізації кримінальних доходів за участі фінансових установ. Досліджено особливості проведення операцій з легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, та фінансування тероризму за посередництва фінансових установ. Авторами визначено, що лєвова частка тінювого капіталу формується за рахунок доходів, отриманих унаслідок вчинення економічних злочинів та інших правопорушень – у зовнішньоекономічній діяльності, кредитно-фінансовій сфері, паливно-енергетичному комплексі, агропромисловому комплексі, на ринку металів та корисних копалин. У результаті дослідження встановлено, що послуги банківських установ в основному залучаються для обслуговування експортно-імпортних та інвестиційних операцій, що мають ознаки фіктивності, а також для легалізації коштів, одержаних незаконним шляхом (виведення капіталу за кордон, незаконна конвертація безготівкових коштів, ухилення від сплати податків або зменшення бази оподаткування). У статті обґрунтовано, що відмивання доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, стало глобальною загрозою економічній безпеці, у зв'язку з чим від держав вимагається прийняття узгоджених заходів боротьби з цією суспільно небезпечною діяльністю як на національному, так і на міжнародному рівні шляхом об'єднання інтелектуальних та організаційних зусиль багатьох державних інституцій, спроможних не лише викрити, але й припинити незаконні фінансові операції, маскування злочинного походження коштів або іншого майна.

Ключові слова: банк, конвертація готівки, легалізація кримінальних доходів, тінюва економіка, фіктивна компанія.

УДК 330.1:338.1

JEL коди: O17, G21

Вступ. Легалізація злочинних доходів та фінансування тероризму є основними загрозами сучасності, що передбачають необхідність постійного коригування

ⁱ Леонов Сергій В'ячеславович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету;

ⁱⁱ Бойко Антон Олександрович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету;

ⁱⁱⁱ Боженко Вікторія Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС» Сумського державного університету;

^{iv} Кіріл'єва Анастасія Віталіївна, студентка Сумського державного університету.

* Роботу виконано в рамках науково-дослідної теми «Удосконалення національної системи протидії легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом в контексті підвищення фінансово-економічної безпеки держави» (0117U002251).

© С. В. Леонов, А. О. Бойко, В. В. Боженко, А. В. Кіріл'єва, 2018.

<https://doi.org/10.21272/mer.2018.82.08>

міжнародних норм та правил поведінки держав у боротьбі з цією проблемою. Відмивання грошей вийшло за рамки окремих країн чи регіонів, набувши глобального значення. За оцінками експертів, щорічно у світі в законний фінансовий обіг вливається від 150 до 500 мільярдів доларів США, набутих злочинним шляхом [1]. Найсприятливішими для відмивання грошей є нові фінансові ринки в країнах із перехідною економікою. Світова спільнота визнає, що відмивання доходів, отриманих у результаті злочинної або іншої незаконної діяльності, стало глобальною загрозою економічній безпеці, у зв'язку з чим від держав вимагається прийняття узгоджених заходів боротьби з цією суспільно небезпечною діяльністю як на національному, так і на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розроблення національних та міжнародних систем протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, в контексті проблеми детінізації економіки здійснено такими зарубіжними вченими, як Дж. Гросман, Ф. Бретт, Дж. Модінгер, Т. Рейтер, Р. Седдіг, Дж. Робінсон, К. Коттке, Дж. Жданович та ін.

В Україні питання боротьби з легалізацією злочинних доходів висвітлювалося фрагментарно – лише в окремих наукових статтях. Проте останнім часом ця проблема знаходить досить широке відображення як серед вітчизняних науковців, так і деяких зарубіжних, серед яких можна відзначити праці В. Алієва, З. Варналія, О. Горбунової, О. Київця, А. Мокія, О. Римарука, О. Барановського, С. Буткевич, Л. Воронової, І. Коломійця та інших.

Мета статті – поглиблення теоретико-методичних засад впливу соціально-економічних трансформацій на інтенсивність процесу залучення фінансових установ до легалізації кримінальних доходів.

Результати дослідження. Формування в Україні економіки європейського зразка з високим рівнем конкурентоспроможності та необхідність забезпечення узгодженого розвитку соціальної та економічної складових суспільства потребують зменшення частки тіньової економіки у структурі народного господарства. Недооцінка масштабів існуючої проблеми сприяє подальшому поглибленню процесів тінізації економіки, а також унеможливує достовірну оцінку масштабів легальної економіки, результатами чого є значні помилки при визначенні макроекономічних показників та відповідно тактичні і стратегічні прорахунки соціально-економічного розвитку країни.

Різноманітність елементів сфери тіньової економіки обумовлює певні проблеми при обчисленні обсягів тіньової діяльності. Саме тому існує декілька різних методик визначення частки тіньової економіки, при використанні яких результати істотно відрізняються. Так, досліджуючи показник тінізації, Ф. Шнайдер застосовував єдиний метод для всіх країн Європи, цінність якого полягає у можливості зіставності отриманих результатів. Україна має найвищий рівень тінізації економіки серед європейських країн, а саме 55,1 % від офіційного ВВП. Найнижчий рівень тінізації економіки має Швейцарія – 8,3 % від офіційного ВВП. До країн із низькою часткою тіньового сектору (до 19 %) також належать Люксембург (9,3 %), Австрія (9,6 %), Велика Британія (14,6 %), Нідерланди (11,3 %), Франція (12,1 %), Ісландія (14,1 %), Ірландія (14,5 %), Німеччина (15,4 %), Фінляндія (15,8 %), Швеція (16,3 %), Данія (16,5 %), Норвегія (16,8 %), Чехія (18,2 %), Словаччина (18,5 %), Бельгія (19,8 %).

Укорінення тіньових схем при проведенні різноманітних операцій суб'єктами господарювання, впровадження у фінансову сферу новітніх технологій, а також стрімкий розвиток ринку криптовалют привели до стрімкого розвитку процесів із легалізації кримінальних доходів за участі фінансових установ.

За класифікацією ООН відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, як складової економічної злочинності визнано істотною загрозою. Державна фіскальна служба України оцінює тіньовий сектор економіки у сумі 350 млрд грн за рік, зокрема: 170 млрд грн – у вигляді тіньової зарплати, 100 млрд грн – конвертація безготівкових коштів у готівку або на валютні рахунки в іноземних банках, 35 млрд грн – неофіційні розрахунки, 45 млрд грн – розрахунки за основні засоби, послуги тіньового сектору [6].

Виходячи з вищезазначеного, можемо стверджувати, що з проблемою «брудних» грошей у різний час тією чи іншою мірою зіткнулися більшість держав світу. Масштаби відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, та залучення до цих процесів фінансових установ засвідчують, як швидко орієнтуються злочинці в прогалинах законодавства різних держав. Відсутність адекватної реакції національних юрисдикцій і недостатній розвиток міжнародного співробітництва призвели на первинному етапі до практичної безкарності учасників організованих злочинних формувань, що легалізували доходи, отримані від кримінального бізнесу, насамперед операцій із наркотиками.

У свою чергу, відмивання грошей не можна назвати одним із нових проявів глобалізації чи інших світових процесів, оскільки злочинність, що обумовлює легалізацію отриманих незаконних доходів, уже досить широко вивчена науковцями-юристами. Однак як окрема глобальна проблема з точки зору державного регулювання стала розглядатися на офіційному рівні порівняно недавно – з 1989 року, коли на Паризькому саміті Великої Сімки (G-7) було прийнято рішення про організацію міжнародного органу, що координує зусилля усіх зацікавлених держав із протидії відмиванню грошей. З цього моменту договірне та інституційне поле міжнародного співробітництва стало розширюватися, про підтримку глобальних ініціатив заявив ряд впливових міжнародних організацій, таких як ООН, МВФ, Група Світового банку, що стало наслідком розроблення спеціальних програм, рекомендацій, створенні різноманітних комісій та комітетів.

Нова редакція Закону України «Про запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» № 2258-VI не повною мірою відповідає міжнародній практиці, що не дозволяє у повному обсязі виконати взяті Україною на себе зобов'язання перед світовою спільнотою; наблизити національну фінансову систему до міжнародних правових стандартів прозорості; стимулювати надходження інвестицій у національну економіку з боку економічно-розвинених країн; зменшити частку тіньового сектору в економіці; збільшити здатність фінансової системи України зокрема та державного управління в цілому протистояти відмиванню «брудних» грошей та фінансуванню тероризму.

Відтак, на сьогодні вбачаються доцільними доповнення зазначеного Закону України положеннями про суб'єктів контролю за первинним фінансовим моніторингом та порядок його проведення, механізмом проведення внутрішнього фінансового контролю, а також порядком взаємодії та координації суб'єктів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

На сьогодні уся світова спільнота особливу увагу акцентує на необхідності подолання проявів тіньової економіки як джерела походження «брудних» коштів та посилення заходів з протидії легалізації доходів злочинного походження і фінансування тероризму.

Ліва частина тіньового капіталу формується за рахунок доходів, отриманих унаслідок вчинення економічних злочинів та інших правопорушень – у зовнішньоекономічній діяльності, кредитно-фінансовій сфері, паливно-енергетичному комплексі, агропромисловому комплексі, на ринку металів та корисних копалин. Проте більшість тіньових операцій в економіці здійснюється за посередництва банків в особі

власників істотної участі в даній фінансовій установі, керівництва, працівників, а також клієнтів банку. Варто відзначити, що деякі банки можуть бути залучені до тіньових операцій без усвідомлення їх участі в них.

Найбільшою мірою послуги банківських установ залучаються для обслуговування експортно-імпорتنих та інвестиційних операцій, які мають ознаки фіктивності, а також для легалізації коштів, одержаних незаконним шляхом (виведення капіталу за кордон, незаконна конвертація безготівкових коштів, ухилення від сплати податків або зменшення бази оподаткування).

В Україні наявна висока питома вага готівкової складової у структурі загальної грошової маси, що є в обігу, і відповідно можливості злочинців легалізувати свої незаконні доходи, використовуючи готівкові кошти, є вкрай високими. Основна функція як готівкових, так і безготівкових коштів – бути засобами платежу. У багатьох країнах кількість готівкових коштів жорстко обмежується законодавством, їхня максимальна межа при здійсненні тієї або іншої операції не повинна перевищувати визначений законодавством поріг (суму).

Закономірністю є й те, що обіг безготівкових коштів легше контролюється, ніж обіг готівкових. Кошти, переведені з рахунку на рахунок, можуть контролюватися з боку банківських установ, правоохоронних органів та органів контролю. У такий спосіб готівкові кошти є найбільш зручними через відсутність сильного правового контролю над ними.

Так, для реалізації схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, зазвичай застосовуються так звані операції «розриву ланцюга». Такі операції використовуються із метою маскування слідів незаконного походження доходів шляхом зміни власників коштів, їх фізичного переміщення та, власне, шляхом їх зняття готівкою.

Використання в схемах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, операцій з переведення коштів у готівку зумовлено також необхідністю досягнення злочинцями певних цілей, таких як:

- приховування слідів походження доходів, отриманих із незаконних джерел;
- приховування осіб, які отримали (отримують) незаконні доходи, і тих, які ініціюють сам процес відмивання;
- забезпечення зручного й оперативного доступу до коштів, отриманих із незаконних джерел;
- створення умов для безпечного й комфортного використання коштів, отриманих із незаконних джерел;
- створення умов для безпечного інвестування в легальний бізнес.

Надалі готівкові кошти можуть бути легалізовані з використанням інших схем та використані для збільшення тіньових активів, надання хабарів чиновникам різних рівнів тощо. Крім того, операції з переведення безготівкових коштів у готівку також використовуються і на останній стадії відмивання, коли вже легалізовані гроші переводяться в готівку, тому що вважаються найбільш ліквідними.

Щодо незаконної конвертації коштів у готівку, то в Україні це може відбуватися з таких причин:

- здійснення нелегальної діяльності і як причина – хабарі представникам державних органів;
- створення матеріальної основи для функціонування кримінального бізнесу: продажу людей, наркотиків тощо;

– здійснення угод з використанням готівкових коштів без їхнього відображення у документах фінансової звітності, у такий спосіб компанія ухиляється від обов'язкових платежів до бюджету.

За підсумками 2011–2017 рр. правоохоронні органи відзначають зростання злочинів у зв'язку з економічною кризою і прогнозують збереження такої тенденції в 2019 році. За оцінками правоохоронців, усе частіше підприємці застосовують незаконну конвертацію коштів у готівку з використанням фіктивних договорів з компаніями, створеними винятково для таких цілей.

На сьогодні незаконна конвертація безготівкових коштів залишається досить прибутковим і поширеним видом нелегального бізнесу для обслуговування організованої злочинності. Ключовою ланкою в цьому процесі є фірми з ознаками фіктивності, що реєструються на підставних осіб. Одним з основних завдань, що переслідують організатори таких суб'єктів господарювання під час їх реєстрації та використання, є уникнення кримінальної відповідальності. Для цього як керівників фіктивних фірм оформлюють підставних осіб.

Фіктивні фірми практично нічим не відрізняються від легальних суб'єктів підприємницької діяльності, однак найчастіше вони реєструються із використанням ідентифікаційних даних незаможних громадян, людей похилого віку. А операція з переведення коштів у готівку є законною операцією. Але серед зловмисників переведення у готівку коштів використовується як ефективний прийом під час реалізації схем відмивання коштів. Сьогодні можна стверджувати, що всі ці явища відбуваються не за стихійним сценарієм. Фіктивні фірми створюються групами осіб, які мають досвід у цій діяльності й тісно пов'язані з фінансовими установами. При цьому рахунки таких підприємств найчастіше відкриваються саме в підконтрольних банківських установах, де можливо повністю контролювати грошові потоки, що проходять через так звані «транзитні» фірми, цим самим забезпечуючи максимальний захист коштів, що надходять від клієнтів на рахунки такого підприємства.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Світова спільнота визнає, що легалізація (відмивання) доходів, отриманих у результаті злочинної діяльності, стала глобальною загрозою економічній безпеці. Відсутність адекватної реакції національних юрисдикцій і недостатній розвиток міжнародного співробітництва призвели на первинному етапі до практичної безкарності учасників організованих злочинних формувань, що легалізували доходи, отримані від кримінального бізнесу. Відповідно для боротьби з легалізацією злочинних доходів потрібно об'єднувати інтелектуальні та організаційні зусилля багатьох державних інституцій, які спроможні не лише викрити, але й припинити незаконні фінансові операції, маскувані злочинного походження коштів або іншого майна.

У подальших дослідженнях автори планують дослідити обсяг втрат для Державного бюджету від участі фінансових установ у легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом, та фінансування тероризму.

Література

1. Доля, Л. М. Легалізація («відмивання») доходів, отриманих злочинним шляхом, як міжнародна проблема / Л. М. Доля // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2001. – № 4. – С. 51–56.
2. Коломієць, І. В. Державний фінансовий моніторинг в Україні : сучасний стан і шляхи вдосконалення / І. В. Коломієць // Форум права. – 2010. – № 11. – С. 164–169.

Serhiy V. Lyeonov, Anton O. Boyko, Victoria V. Bozhenko, Anastaciia V. Kirilieva.
The Investigation of the Socio-Economic Transformations Impact on the Process Intensity of Involving Financial Institutions to the Legalization of Criminal Incomes

3. Конвенция Совета Европы об «отмывании», выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1085. (Актуально на 20.08.2018 г.).
4. Михайлов, В. И. Противодействие легализации доходов от преступной деятельности / В. И. Михайлов. – СПб. : Юридический центр Пресс. – 2002. – 230 с.
5. Політична декларація та План з відмивання грошей Глобальної програми боротьби з відмиванням грошей. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imolin.org/imolin/en/ungadec.html?print=yes> (Актуально на 15.08.2018 р.).
6. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України № 1124 від 28 серпня 2001 р. (зі змінами від 20.04.2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2001-%D0%BF>. (Актуально на 20.08.2018 р.).
7. Роєнко, В. В. Банки як структурні елементи в поширенні тіньових процесів в економіці / В. В. Роєнко // Вісник Сумського державного університету. Економіка. – 2017. – № 2. – С. 68–72.
8. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / З. С. Варналій, А. Я. Гончарук, Я. А. Жаліло [та ін.]. – Київ : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2006. – 575 с.

Отримано 25.09.2018 р.

Исследование влияния социально-экономических трансформаций на интенсивность процесса привлечения финансовых учреждений к легализации криминальных доходов

СЕРГЕЙ ВЯЧЕСЛАВОВИЧ ЛЕОНОВ*,
АНТОН АЛЕКСАНДРОВИЧ БОЙКО**,
ВИКТОРИЯ ВЛАДИМИРОВНА БОЖЕНКО***,
АНАСТАСИЯ ВИТАЛЬЕВНА КИРИЛЬЕВА****

* доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической кибернетики
Учебно-научного института бизнес-технологий «УАБД»
Сумского государственного университета,
ул. Петропавловская, 57, г. Сумы, 40000, Украина,
тел.: 00-380-542-665023, e-mail: s.lieonov@uabs.sumdu.edu.ua

** кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической кибернетики
Учебно-научного института бизнес-технологий «УАБД»
Сумского государственного университета,
ул. Петропавловская, 57, г. Сумы, 40000, Украина,
тел.: 00-380-542-665023, e-mail: antonboyko11@gmail.com

*** кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической кибернетики
Учебно-научного института бизнес-технологий «УАБД»
Сумского государственного университета,
ул. Петропавловская, 57, г. Сумы, 40000, Украина,
тел.: 00-380-542-665023, e-mail: v.roienko@uabs.sumdu.edu.ua

**** студентка Сумского государственного университета,
ул. Петропавловская, 57, г. Сумы, 40000, Украина,
тел.: 00-380-66524948, e-mail: anastasia023023@gmail.com

В статье рассмотрены особенности проявления теневых схем в экономике Украины. Проанализирован уровень тенезации экономики в Украине и проведено сравнение с европейскими странами. Авторами обосновано, что укоренение теневых схем при проведении разнообразных операций субъектами хозяйствования, внедрение в финансовую сферу новейших

технологий, а также стремительное развитие рынка криптовалюты привели к стремительному развитию процессов по легализации криминальных доходов с участием финансовых учреждений. Исследованы особенности проведения операций по легализации доходов, полученных незаконным путем, и финансирования терроризма при посредничестве финансовых учреждений. Авторами установлено, что львиная доля теневого капитала формируется за счет доходов, полученных в результате совершения экономических преступлений и других правонарушений – во внешнеэкономической деятельности, кредитно-финансовой сферы, топливно-энергетическом комплексе, агропромышленного комплекса, на рынке металлов и полезных ископаемых. В результате исследования установлено, что услуги банковских учреждений в основном привлекаются для обслуживания экспортно-импортных и инвестиционных операций, имеющих признаки фиктивности, а также для легализации средств, полученных незаконным путем (вывода капитала за границу, незаконной конвертации безналичных средств, уклонения от уплаты налогов или уменьшения базы налогообложения). В статье обосновано, что отмывание доходов, полученных в результате преступной деятельности, стало глобальной угрозой экономической безопасности, в связи с чем от государств требуется принятие согласованных мер по борьбе с этой общественно опасной деятельностью как на национальном, так и на международном уровне путем объединения интеллектуальных и организационных усилий многих государственных институтов, которые способны не только разоблачить, но и прекратить незаконные финансовые операции, маскировки преступного происхождения средств или иного имущества.

Ключевые слова: банк, конвертация наличности, легализация криминальных доходов, теневая экономика, фиктивная компания.

Mechanism of Economic Regulation, 2018, No 4, 94–101
ISSN 1726–8699 (print)

The Investigation of the Socio-Economic Transformations Impact on the Process Intensity of Involving Financial Institutions to the Legalization of Criminal Incomes

SERHIY V. LYEONOV*,
ANTON O. BOYKO**,
VICTORIA V. BOZHENKO***,
ANASTACIJA V. KIRILIEVA****

* *Dr. (Economics), Professor, Department of Economic Cybernetics, Education and Research Institute for Business Technologies «UAB», Sumy State University, Petropavlivska Str., 57, Sumy, 40000, Ukraine, phone: 00-380-542-665023, e-mail: s.lieonov@uabs.sumdu.edu.ua*

** *C.Sc. (Economics), Associate Professor, Department of Economic Cybernetics, Education and Research Institute for Business Technologies «UAB», Sumy State University, Petropavlivska Str., 57, Sumy, 40000, Ukraine, phone: 00-380-542-665023, e-mail: antonboyko11@gmail.com*

*** *C.Sc. (Economics), Associate Professor, Department of Economic Cybernetics, Education and Research Institute for Business Technologies «UAB», Sumy State University, Petropavlivska Str., 57, Sumy, 40000, Ukraine, phone: 00-380-542-665023, e-mail: v.roienko@uabs.sumdu.edu.ua*

**** *Student, Sumy State University, Petropavlivska Str., 57, Sumy, 40000, Ukraine, phone: 00-380-66524948, e-mail: anastasia023023@gmail.com*

Manuscript received 25 September 2018

The article deals with the features of manifestation of shadow economy in Ukraine. The level of shadow economy in Ukraine is analyzed and researched compare with European countries. The authors substantiate that shadow schemes in business, corruption, imperfect state regulation latest technologies in the financial sphere and rapid development of the cryptocurrency market led to the fast development of processes for the legalization of criminal incomes involving financial institutions. The peculiarities of carrying out operations on legalization of the proceeds received illegally, and financing of terrorism through the intermediary of financial institutions were investigated. The authors state that the lion's share of shadow capital is formed at the expense of income derived from economic crimes and other offenses – in foreign economic activity, credit and financial sphere, fuel and energy complex, agro-industrial complex, in the market of metals and minerals. As a result of the study, it was found that services of banking institutions are mainly engaged in servicing export-import and investment operations that have signs of fictitiousness, as well as for legalization of illegally obtained funds (capital withdrawal abroad, illegal conversion of cashless funds, tax evasion or reduction of the tax base). The article substantiates that money laundering as a result of criminal activities has become a global threat to economic security, which requires to adopt agreed measures to combat this socially dangerous activity both at the national and international levels by combining the intellectual and organizational efforts of many state institutions that are able not only to expose, but also to stop illegal financial transactions, masking the criminal origin of funds or other property.

Keywords: bank, cash conversion, money laundering, shadow economy, fictitious company.

JEL Codes: O17, G21

References: 8

Language of the article: Ukrainian

References

1. Dolia, L. M. (2001). Lehalizatsiia ("vidmyvannia") dokhodiv, otrymanykh zlochynnym shliakhom, yak mizhnarodna problema [Legalization ("laundering") the proceeds of crime as an international problem]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*, 4, 51–56.
2. Kolomiets, I. V. (2010). Derzhavnyi finansovyi monitorynh v Ukraini : suchasnyi stan i shliakhy vdoskonalennia [State financial monitoring in Ukraine: current state and ways to improve]. *Forum prava*, 11, 164–169.
3. Konventsiya Soveta Evropyi ob «otmyivanii», vyiyavlenii, iz'yatii i konfiskatsii dohodov ot prestupnoy deyatelnosti [Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime]. Retrieved from http://www.conventions.ru/view_base.php?id=1085. Available 20.08.2018.
4. Mykhajlov, V. Y. (2002). *Protivodeystvie lega lizatsii dohodov ot prestupnoy deyatelnosti* [Opposition to legalization of proceeds from criminal activities]. SPb, Yurydycheskyj tsentr Press, 230.
5. Politychna deklaratsiia ta Plan z vidmyvanniam hroshei Hlobalnoi prohramy borotby z vidmyvanniam hroshei [Political Declaration and Plan against money laundering. Global Program against money laundering]. Retrieved from <http://www.imolin.org/imolin/en/ungadec.html?print=yes>. Available 15.08.2018.
6. Pro Sorok rekomendatsii Hrupy z rozrobky finansovykh zakhodiv borotby z vidmyvanniam hroshei [Resolusion "On the Forty Recommendations of the Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2001-%D0%BF>. Available 20.08.2018.
7. Roienko, V. V. (2017). Banky yak strukturni elementy v poshyrenni tinovykh protsesiv v ekonomitsi [Banks as structural elements in the spread of shadow processes in the economy]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomika*, 2, 68–72.
8. Varnalij, Z. S., Honcharuk, A. Ya., & Zhalilo, Ya. A. (2006). *Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii* [The shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalizing]. Kyiv, National institute stratehichnykh doslidzhen, 575.